

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2009 | Vol. 1 | No. 1 | ISSN 1803-8220

Mlejnek, Josef (2009). Brzda, plyn, nebo deformátor? Maďarský smíšený volební systém a jeho dvacetileté působení na tvar maďarské politiky. *Acta Politologica*, Vol. 1, No. 1, s. 1-28. ISSN 1803-8220.

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává Univerzita Karlova v Praze,
Katedra politologie Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd.

Brzda, plyn, nebo deformátor?

Maďarský smíšený volební systém a jeho dvacetileté působení na tvar maďarské politiky¹

Josef Mlejnek²

Abstract:

The article is focused on the Hungarian mixed electoral system. Although it helped to divide the Hungarian political scene into two main blocks and to form absolute governmental majority after all the elections so far, it also has had a few questionable consequences. Owing to a complex structure of the Hungarian society from the social and value interests and attitudes' point of view, it is debatable whether an electoral system that helps to form a bipolar party system is suitable for the country. The article then asks whether the Hungarian electoral system is not too "strong", whether it does not lead to too violent a connection of some cleavages, and thus more to a deformation of the political scene, the consequence of which is an excessive polarization and inability of the political system to solve some vital issues of the Hungarian state and society adequately.

Keywords: *Hungary, elections, mixed electoral system, governmental stability*

Úvod

Maurice Duverger přirovnává vliv volebního systému na systém politických stran k brzdě či plynovému pedálu u automobilu, tedy, že volební systém buď umocňuje, anebo naopak brzdí množení počtu stran. Skutečným „motorem“ systému stran jsou však charakteristiky dané země, ideologie a především sociálně-ekonomické struktury [podle Novák 1997: 60]. Nicméně tento přírůstek vyvolává otázku, co to jsou ony základní „charakteristiky“ či „sociálně-

¹ Text vznikl jako součást výzkumu v rámci Výzkumného záměru KP IPS FSV UK: č. projektu FSV UK MSM 0021620841 – Rozvoj české společnosti v EU: výzvy a rizika.

² PhDr. Josef Mlejnek, PhD. je odborným asistentem na katedře politologie IPS FSV UK v Praze. Kontakt: josefmlejnek@seznam.cz

ekonomické struktury“. Štěpení (*cleavages*) dle Lipseta a Rokkana? I kdyby ano, opět si musíme položit otázku, jak je změřit, určit. Často se konfliktní linie (štěpení) odvozuji až od výsledku voleb, čímž však notně ztrácejí na své „přirozenosti“, neboť výsledek (či trvalé dlouhodobé výsledky) voleb jsou podmíněny řadou dalších faktorů, mimo jiné i volebními pravidly a jejich mechanickým i psychologickým působením.

Giovanni Sartori [2001] dělí volební systémy, zhruba řečeno, na silné a slabé. Slabé nemají na systém politických stran žádný přímý účinek (byť vedlejším účinkem může být to, že nízké bariéry pro vstup do parlamentu osmělují politické aktéry k vytváření většího počtu stran než v politických systémech, kde platí přísnější či silnější pravidla pro volební zápas). Systémy tzv. silné mají reduktivní účinek na počet (relevantních) politických stran. A zpravidla by tak měly napomáhat vzniku stabilní vládní většiny po volbách.

V České republice však po volbách stabilní vládní většina spíše nevzniká. I proto je hlavním motivem zdejšího volebního inženýrství (teoretického i praktického) snaha napomoci ke vzniku nadpolovičních vládních většin. V „oblíbě“ jsou proto ony silné volební systémy, zejména modifikace poměrného systému, předepsaného ústavou, do silnější, více reduktivní podoby. Snadno se tak dochází k přesvědčení, že čím „silnější“ (v Sartoriho smyslu) volební systém bude, tím lépe pro českou politickou scénu. Navíc se přemýšlení o dopadech volebních systémů příliš zúženě soustřeďuje pouze na čistě početně vyjádřený efekt v podobě předpokládané většiny jedné či dvou stran, bez ohledu na řadu dalších důležitých faktorů a parametrů. Podceňuje se tak i nebezpečí, že nějaký „silný“ volební systém může být naopak až příliš silný, tzn. s účinky sice reduktivními, ale ve smyslu manipulace, deformace.

Maďarský smíšený volební systém dosud vždy napomohl k takovému výsledku voleb, který by se na první pohled mohl jevit jako velmi pozitivní: pokaždé vznikla nadpoloviční vládní většina, zatím v Maďarsku nikdy nedošlo k předčasným volbám, politické soupeření postupně získalo formát souboje dvou hlavních a soudržných bloků. Tato stať si proto klade za cíl prověřit maďarský smíšený volební systém z toho hlediska, zda pouze zdůraznil přirozené tendence maďarské společnosti, anebo zda přivedl zemi k bipolaritě spíše uměle až deformačně. Samozřejmě, důkladné prověření nastolené otázky by si vyžádalo podrobný výzkum a zpracování obrovské sumy dat ekonomických, sociálních i kulturních. Skutečný cíl statí je tedy daleko skromnější – navodit problém, a pokusit se o jiný způsob přemýšlení o dopadech volebních systémů, než jaký je převážně rozšířen v české politické vědě, kdy se klade přílišný důraz na pouhý matematický výsledek, zejména s ohledem na vznik většinové vládní koalice po volbách.

Nejprve se proto zaměřím na popis mechaniky maďarského smíšeného systému, pak představím jeho účinky mechanicko-psychologické, tak, jak se projevovaly v dosavadních uskutečněných volbách. V závěru pak podrobím kritice příliš optimistické závěry o působení maďarského volebního systému, o jeho vlivu na podobu maďarské politiky a veřejného života.

Základní rysy maďarského smíšeného volebního systému³

Maďarský volební systém je produktem přechodu k demokracii v roce 1989 – zrodil se v průběhu jednání u maďarského kulatého stolu. Byl tedy výsledkem sledování vlastních zájmů jednotlivými účastníky jednání v kombinaci s velkou nejistotou, kterou všichni pociťovali ohledně předpokládané výše vlastní volební podpory [Bendit, Schiemann 2001; Bruszt, Stark 1991; Racz 1991; Schiemann 2003]. Z interakcí představ, zájmů, obav a nejistoty proto takřka logicky vyplynul model „od každého něco“ čili smíšený volební systém. Což je ostatně pro vznik smíšených volebních systémů typické [Shugart, Wattenberg 2003c: 578-580].

Za zrodem podstatných rysů maďarského politického systému - parlamentní systém, konstruktivní vyslovení nedůvěry vládě, pouze reprezentativní hlava státu, smíšený volební systém – nelze hledat nějakou odbornou úvahu, myšlenku typu „co je pro celou zemi, pro proces transformace nejvýhodnější, nejoptimálnější“. Daleko spíše je totiž má na svědomí změřt zájmů, odhadů situace (často i mylných), akcí a reakcí, tahů a protitahů. Konkrétní, dodnes platná podoba maďarského politického systému je tedy jakýmsi „outputem“ mocensko-politicky motivovaných akcí a reakcí hlavních aktérů politického života, zejména politických stran. Podle Istvána Szikingera nelze maďarskou ústavu „považovat za produkt záměrného institučního inženýrství. Naopak, je tvárná, spíše reflektuje než aby formovala dynamiku politického vývoje.“ [Szikinger 2001: 406]

Maďarský volební systém patří mezi tzv. supersmíšené systémy – je tvořen kombinací forem „navrstvení“ a „korekce“ [Massicotte, Blais 1999: 357]. V Maďarsku se poměrná složka rozdvouje, přičemž působí souběžně jak nezávisle, tak korektivně. Korekce je tedy pouze částečná. Shugart a Wattenberg řadí ve své typologii Maďarsko mezi majoritní smíšené

³ Popis maďarského volebního systému převážně podle [Bárány, Kasimír 1994; Benoit 2001; Bendit, Schiemann 2001; Kukorelli 1991; Racz 1991; Racz, Kukorelli 1995; Schiemann 200; Šedo 2002].

volební systémy s částečnou kompenzací, pro něž je charakteristický rovněž přesun hlasů mezi oběma složkami (*vote linkage*) [Shugart, Wattenberg 2003b: 15].

Maďarský jednokomorový parlament má 386 poslanců. Sto sedmdesát šest jich je voleno v jednomandátových obvodech dvoukolovým většinovým systémem, 152 ve vícemandátových obvodech na základě poměrného systému a 58 z kompenzační celostátní listiny. Takové je alespoň **základní rozvržení**, v praxi se však část mandátů z poměrné části voleb ještě přesouvá na celostátní kompenzační listinu.

V jednomandátových obvodech získá v prvním kole parlamentní křeslo ten z kandidátů, jenž obdrží přes padesát procent hlasů.⁴ Nepodaří-li se nikomu překonat padesátiprocentní laťku na první pokus, koná se kolo druhé. Do něj postoupí každý, kdo v úvodním kole utřzil alespoň 15 % hlasů, každopádně pak postupují minimálně první tři kandidáti, byť by někdo z nich získal i méně než 15 %. Ve finále již k zisku mandátu stačí prostá většina. Podle Kennetha Benoita a Johna W. Schiemanna si podmínku postupu minimálně tří kandidátů do druhého kola prosadili u kulatého stolu v roce 1989 komunisté, kteří tak hodlali těžit z předpokládané roztržité opozice [Benoit 2001; Bendit, Schiemann 2001; Schiemann 2003].

V poměrné části se rozděluje 152 mandátů, přičemž volebním obvodem jsou župy (kraje), jichž je 19, a hlavní město Budapešť. Tyto volební obvody jsou nejčastěji čtyř, pěti a šestimandátové, avšak v největším z nich, v Budapešti, se rozděluje 28 mandátů. Volební listiny jsou vázané, voliči nemají možnosti udělit preferenční hlasy.

Nárok na mandát mají v poměrné části voleb jen ty strany, které dokáží překonat celostátní pětiprocentní uzavírací klauzuli (v roce 1990 platila klauzule čtyřprocentní). Stejná podmínka pak platí i pro příděl z celostátní listiny. Na ni se převádějí takzvané ztracené hlasy, tedy hlasy odevzdané stranám v župách i v jednomandátových obvodech v prvním kole, které ale nevedly k zisku mandátu. Na celostátní listinu se však nepřevádějí pouze neuplatněné hlasy, ale původní počet 58 celostátních mandátů se rozšíří o mandáty nerozdělené v poměrné části voleb. Pro přepočítání hlasů na mandáty v poměrné části se totiž užívá Hagenbach-Bischoffova metoda, a část mandátů v župách tak zůstane nerozdělených. Kompenzační

⁴ Platí též podmínka minimálně 50 % účasti voličů v prvním kole. Není-li jí dosaženo, koná se kolo druhé, kde postačuje 25 % účast a k zisku mandátu stačí prostá většina. Pokud se druhé kolo většinové části koná kvůli nízké volební účasti v kole prvním, do druhého kola pak postupují všichni kandidáti. Což se v několika obvodech stalo v roce 1998. Podmínka 50 % účasti platí i pro poměrnou část voleb – není-li jí v daném „poměrném“ volebním obvodu dosaženo, volby se za 14 dní opakují. K jejich platnosti pak postačuje volební účast ve výši 25 %.

celostátní listina tedy v maďarském případě plní částečně funkci též jakéhosi druhého skrutinia. Hagenbach-Bischoffova formule je navíc v Maďarsku upravena tak, že strana získá nárok na mandát i tehdy, dosáhne-li zbytek hlasů po dělení volebním číslem alespoň 2/3 volebního čísla. Nicméně chybějící hlasy musí strana zase přečerpat z konta neuplatněných hlasů pro přiděl z celostátní listiny. Zpravidla je tak na celostátní listině nakonec k máni více než 58 míst – v průměru za dosavadních pět parlamentních voleb se na ni z poměrné části ještě přesouvalo 20 mandátů, avšak při posledních volbách z roku 2006 to bylo jen 6 mandátů. Mandáty z celostátní listiny se přidělují pomocí d'Hondtovy metody.

Pro kandidaturu v jednomandátovém obvodu se vyžaduje alespoň 750 podpisů oprávněných voličů z obvodu; aby mohla strana postavit regionální kandidátní listinu, musí zaregistrovat své kandidáty alespoň ve čtvrtině jednomandátových obvodů na území daného regionu (župy). A předložení celostátní kandidátky je podmíněno registrací alespoň sedmi regionálních kandidátních listin. Chce-li tedy strana mít nárok na přiděl z celostátní kompenzační listiny, musí kandidovat alespoň v sedmi župách, a postavit tedy v každé z nich kandidáty alespoň ve čtvrtině jednomandátových obvodů. A překonat 5 % klauzuli. Uvedené podmínky však tvoří bariéru, jež svým způsobem brání kandidatuře malých či efemérních stran.

Jedna osoba může kandidovat všemi třemi způsoby najednou – v jednomandátovém obvodu, na župní i na celostátní listině. Veřejnost však vůči této reguli projevuje jistou nelibost. Toto opatření proto patří k dosti kritizovaným ustanovením maďarského volebního zákona.

Stručné představení hlavních maďarských politických stran a konfliktních linií⁵

Před vlastní analýzou působení maďarského volebního systému je však třeba představit hlavní aktéry „dramatu“ – maďarské politické strany. Maďarský stranický systém se liší od systémů v ostatních postkomunistických zemích minimálně v jednom významném ohledu: ve svém vývoji jakoby přeskočil etapu širokorozchodného hnutí (fóra). Již v prvních svobodných volbách zde soutěžilo několik relativně vyprofilovaných politických stran, byť s mlhavými a

⁵ Pasáž o maďarských politických stranách především, není-li uvedeno jinak, podle [Benda 1998, 2002 a 2003; Irmanová 1998; Kiss 2003; Racz 1991 a 2000; Racz, Kukorelli 1995].

neujasněnými programy a zpravidla chatrnou organizační strukturou. „Maďarský stranický systém byl v době voleb (1990) nejrozvinutějším ve východní Evropě.“ [Racz 1991: 8, podobně též Kiss 2003: 749] Jednu z příčin tvořila skutečnost, že maďarský kulatý (trojúhelníkový) stůl neřešil otázku „demokracie ano, či ne“, ale problém mnohem subtilnější: „jaká demokracie, podle jakých pravidel“.

Maďarská socialistická dělnická strana (MSZMP) byla na svém (mimořádném) 14. sjezdu 7. října 1989 rozpuštěna – současně vznikla **Maďarská socialistická strana (MSZP)**, kam vstoupilo asi 50 000 členů bývalé vládnoucí MSZMP. Socialistickou stranu založilo reformátorské a pragmatické křídlo komunistické strany. Nicméně v prosinci 1989 se konal nový 14. sjezd MSZMP, který zorganizovali ti funkcionáři této strany v čele s Károly Groszem, kteří nesouhlasili s rozpuštěním původní MSZMP. Založili proto „obrozenou“ MSZMP, kam vstoupilo asi 80 000 původních členů. Ve volbách v roce 1990 však tato „obrozená“ Maďarská socialistická dělnická strana získala 3,68 % hlasů, nepřekročila tak 4 % klauzuli a nedostala se do parlamentu. (A nedokázala získat parlamentní křeslo ani v jednomandátových obvodech). Od té doby nehraje na maďarské politické scéně významnější roli. Později se přejmenovala na **Dělnickou stranu (Munkáspárt)**.

MSZP se postupem doby dokázala transformovat ve stranu blízkou sociálnědemokratické či socialistické straně západního „stříhu“, a již třikrát, v letech 1994, 2002 a 2006, zvítězit v demokratických volbách a zformovat vládní kabinet.

Všechny opoziční, nekomunistické subjekty spojovalo na přelomu 80. a 90. let minulého století několik základních rysů: organizační slabost, programová nejasnost a vágnost a rovněž absence pevného voličského jádra, zázemí.

Maďarské demokratické fórum (MDF) bylo koncem 80. a počátkem 90. let největší nekomunistickou formací. Vzniklo v roce 1987 jako fórum pro veřejný dialog, v roce 1988 se přeměnilo v hnutí, roku 1989 pak ve stranu. Jeho program se vyznačoval jistou umírněností, ostatně, MDF vědomě a záměrně spolupracovalo s reformátorským křídlem komunistické strany a ono s ním [Adair 2002: 57-58]. Vyslovovalo se pro sociálně-tržní ekonomiku, chtělo se vyvarovat jakéhokoliv extremismu. Usilovalo o celonárodní charakter, kladlo důraz na národní a křesťanské hodnoty, odvolávalo se spíše na hodnoty spojené s maďarským venkovem, a vymezovalo se tak vůči městským, především budapeštským, liberálním, urbánním hodnotám, které tehdy reprezentovaly Svaz svobodných demokratů a Svaz mladých demokratů. Vzhledem ke snaze o celonárodní záběr bylo však MDF uskupením dosti heterogenním, náchylným k různým dělením, štěpením apod., což se později skutečně

projevilo. Poměrně heterogenní charakter se projevil po převzetí vládní zodpovědnosti v roce 1990 – vládní sestava sice zůstala u moci po celé volební období, nicméně od MDF se odštěpila řada skupin a oslabené MDF získalo roku 1994 pouze 11,74 % hlasů v poměrné části voleb. Byť zůstalo největší opoziční silou, nadále skomíralo a jeho pozici v pravé části spektra zaujal kdysi liberální FIDESZ. Ve volbách 1998 i 2002 pak MDF vystupovalo v roli jakéhosi přívěšku FIDESZ. Ve volbách 2006 kandidovalo samostatně, překvapivě překonalo 5% laťku, nicméně jeho odmítnutí spolupracovat s leaderem FIDESZu Viktorom Orbánem přispělo k porážce pravicového tábora v těchto volbách.

Významným proudem, který se vydělil z MDF, byl extrémně nacionalistický proud (se silnými rysy antisemitismu), zosobněný spisovatelem Istvánem Csúrkou. Po odchodu (vyločení) z MDF tato skupina roku 1993 zformovala **Stranu maďarské pravdy a života**⁶ (**MIÉP**), jež se ve volbách 1998 dokázala dostat do parlamentu (5,47 % hlasů v poměrné části). V roce 2002 však zůstala těsně pod 5% laťkou (4,37 %). V roce 2006 vytvořila volební alianci s Hnutím za lepší Maďarsko (*Jobbik Magyarorszáért Mozgalom*, zkráceně Jobbik) a s tehdy již marginalizovanou Nezávislou malorolnickou stranou – tato krajně pravicová formace, kandidující pod názvem „Třetí cesta“ (*MIÉP–Jobbik a Harmadik Út pártszövetség*), ale ve volbách neuspěla, když získala pouze 2,20 % hlasů. Záhy po volbách se pak rozpadla.

Svaz svobodných demokratů (SZDSZ) vznikl v roce 1988. Jeho zakladatelé se rekrutovali především z řad maďarského disentu, městské inteligence. Svaz svobodných demokratů je stranou sociálně-liberální či liberálně-sociální. Spojení liberalismu se sociálnědemokratickou orientací později umožnilo (či usnadnilo) vznik vládní koalice postkomunistických socialistů právě se Svobodnými demokraty.

K postkomunistům však, spolu se sociálnědemokratickými programovými rysy, váže Svobodné demokraty i jejich důraz na otevřený a sekulární charakter maďarského státu, čímž se spolu se socialisty liší od národního a křesťansky orientovaného tábora představovaného dnes zejména stranou FIDESZ. „*Je nám bližší sekulární svět socialistů než národně katolická vize Viktora Orbána,*“ vysvětloval v roce 2002 Gábor Fodor, původně čelný představitel strany FIDESZ, skutečnost, proč nakonec on sám přešel ke Svobodným demokrátům a proč tato strana dovede dlouhodobě spolupracovat s postkomunistickými socialisty [Šafaříková 2002].

⁶ Někdy se název strany MIÉP překládá též jako Strana maďarské **spravedlnosti** a života.

Svaz mladých demokratů (FIDESZ) vznikl v roce 1988 původně jako organizace vysokoškolských studentů s cílem představovat alternativu a vystupovat coby opozice vůči režimnímu svazu mládeže, s maximální věkovou hranicí pro členství 35 let. Rozdíl mezi Svazem svobodných a Svazem mladých demokratů byl koncem 80. a začátkem 90. let rozdílem hlavně generačním. FIDESZ představoval organizaci mladých liberálů usilujících o radikální změnu režimu. Avšak zhruba v polovině 90. let strana prodělala zásadní posun, ba obrat o 180 stupňů. FIDESZ tehdy zaujímá prostor rozkládajícího se a slábnoucího MDF, začíná do svého profilu přibírat konzervativní (tj. vlastenecké, národní a křesťanské) hodnoty a stává se stranou nejprve liberálně-konzervativní, posléze spíše konzervativně-liberální. K tomuto obratu notně přispěla též drtivá volební porážka z roku 1994, kdy FIDESZ, který se rok předtím v průzkumech těšil až čtyřicetiprocentní podpoře, získal mizivých 7 %, ještě méně než v roce 1990 (tehdy takřka 9 % v poměrné části).

Přechod FIDESZ od liberalismu ke konzervatismu představuje jeden z nejzajímavějších a zároveň nejvýznamnějších pohybů v rámci formování maďarského stranického spektra [podrobněji viz např. Kiss 2003]. A právě konzervativní FIDESZ vítězí roku 1998 ve volbách (pod inovovaným názvem Svaz mladých demokratů – Maďarská občanská strana, FIDESZ-MPP) a ujímá se v koalici s malorolníky (a s MDF) vlády. Jeho leader Viktor Orbán se stává premiérem. Přerod strany se projevil i v mezinárodním ohledu, když FIDESZ roku 2000 opustil Liberální internacionálu a připojil se k Evropské lidové straně (EPP) [Benda 2002: 234; Morvay 2000: 15]. Ve volbách 2002 však prohrává a ani v roce 2006 se straně nezdařil (očekávaný) návrat k moci. Důsledkem byla i radikalizace politického profilu a též metod používaných stranou FIDESZ a jejím leaderem Viktorem Orbánem.

Kromě výše uvedených působily na maďarské politické scéně i tzv. historické či také nostalgické strany, tj. ty, které navazovaly na strany činné v období mezi válkami nebo v období těsně poválečném.

Nezávislá malorolnická strana (FKGP) byla po druhé světové válce z hlediska výše volební podpory nejsilnější stranou, nicméně komunisté ji postupně svými nechvalně proslulými metodami rozvrátili a zlikvidovali. Nepředstavovala stranu výhradně agrární či rolnickou, ale považovala se (a částečně tomu tak i bylo) rovněž za zástupce drobných a středních podnikatelů. Hlásila se k národním a křesťanským hodnotám. Jedním z hlavních bodů volebního programu strany v roce 1990 byl požadavek na úplnou reprivatizaci půdy podle stavu z roku 1947. Největší podpoře se pochopitelně těšila na venkově.

Působení FKGP po roce 1989 je nerozlučně spjato s osobou Józsefa Torgyána, populisty, který sice stranu přivedl k úspěchu pokud jde o výši preferencí, nicméně svým populismem a skandálním chováním ve funkci ministra zemědělství v Orbánově vládě po roce 1998 ji nakonec i pohřbil [Morvay 2001: 15]. Ve volbách 2002 získala FKGP mizivých 0,75 % hlasů.

Křesťanskodemokratická strana lidová (KDNP) se od počátku potýkala s vysokým věkovým průměrem členské i voličské základny, voličské podpoře se těšila hlavně na venkově. V roce 1990 získala 6,5 % hlasů a tvořila součást Antallové vládní koalice. Roku 1994 získala 7 %, ale ocitla se v opozičních lavicích. Do parlamentu se pak dostala až v roce 2006, díky společné kandidátce s FIDESZ, a její poslanecký klub, úzce spolupracující s klubem FIDESZ, po volbách čítal 23 členů.

Maďarská sociálnědemokratická strana (MSZDP) ve volbách roku 1990 zcela propadla, neboť nedokázala překonat čtyřprocentní laťku (získala 3,5 % hlasů). MSZDP navíc sužoval stejný problém jako všechny ostatní tzv. nostalgické strany: vysoký věkový průměr členstva, nezájem mladších věkových skupin. V jejím případě, tak jako v řadě jiných podobných případů (nejenom v Maďarsku), pouhý odkaz na historické tradice nestačil.

Většina autorů se shoduje v tom, že podoba maďarské stranické soustavy je výrazně (spolu)určována souběžným a propojeným působením několika základních štěpících (konfliktních) linií (*cleavages*), přičemž linii socioekonomickou nelze považovat za primární. Zásadní vliv má též skutečnost, že třetina Maďarů žije mimo hranice svého národního státu, a jako další formující konfliktní linie nutno uvést stát vs. církve a město vs. venkov. A zejména v počátcích transformace hrála roli i konfliktní linie plynoucí ze vztahu ke komunismu, jejíž vliv sice pochopitelně slábně, ale rozhodně nemizí, ba má tendenci vystupovat v některých momentech prudce na povrch, zejména v kombinaci s jinými skutečnostmi. (Například na podzim 2006, kdy se zveřejnění nahrávky z uzavřeného zasedání, kde premiér Gyurcsány prohlásil, že se jeho postkomunističtí socialisté prolhali až k vítězným volbám, spojilo s padesátým výročím povstání z roku 1956.)

Již tato komplikovaná konfliktní struktura vede k myšlence, zda je právě pro Maďarsko vhodný „silný“ volební systém, který sice vymodeluje stranické soupeření do podoby dvou bloků a napomůže vzniku nadpolovičních vládních koalic, avšak za cenu potenciálně silných deformací ve smyslu pokřivené či znejasněné artikulace i reprezentace sociálních zájmů a hodnotových postojů.

Průběh dosavadních parlamentních voleb 1990-2006 aneb působení složité soustavy volebních pravidel v praxi

Volby 1990

Volby 1990, konané ve dnech 25. 3 a 8. 4., byly prvními zcela svobodnými soutěživými volbami po dlouhých desetiletích komunismu. Znamenaly premiéru samotného demokratického stranického soupeření, navíc v rámci dosti komplikovaných pravidel hry. Strany i voliči si na nová pravidla teprve zvykaly, a proto se z voleb 1990 jen obtížně činí jakékoli závěry obecnější povahy.

Z tabulky je patrné, že MDF získalo ve většinové části rozhodující náskok, který mu usnadnil zformování kabinetu. Byť v poměrné části získalo 24,73 % hlasů, úspěch v jednomandátových obvodech MDF vynesl až k 42,49 % mandátů v parlamentu, čili k „nadproporci“ takřka 18 %.

TABM01: Volby 1990

Strana	A	B	C	D	E	F	G=F-A
MDF	24,73	115	40	10	165	42,49	17,76
SZDSZ	21,39	34	34	23	91	23,83	2,44
FKGP	11,73	11	16	17	44	11,40	-0,33
MSZP	10,89	1	14	18	33	8,55	-2,34
FIDESZ	8,95	1	8	12	21	5,44	-3,51
KDNP	6,46	3	8	10	21	5,44	-1,02
Agrární svaz	(3,0)	1	0	0	1	0,25	x
Společní kandidáti	0	4	0	0	4	1,04	x
Nezávislí kandidáti	0	6	0	0	6	1,55	x
Celkem*	84,15	176	120	90	386	100,00	13,00

A – hlasy v poměrné části v %

B – mandáty získané ve většinové části voleb

C – mandáty získané v poměrné části voleb

D – mandáty z celostátní (kompenzační) listiny

E – mandáty celkem

F – podíl mandátů v parlamentu v %

*ve sloupci A součet pro strany, které překonaly uzavírací klauzuli

Zkratky: viz seznam v závěru stati.

Zdroj dat u této a dalších tabulek: Národní volební komise [<http://www.valasztas.hu/>] a též [Bárány a Kasimír 1994, Benda 1998 a 2002, Benoit 2001, Kukorelli 1991, Racz 1991 a 2000, Racz a Kukorelli 1995, Šedo 2002].

V porovnání s postoji stran k volebnímu systému v létě 1989 je volební výsledek paradoxem. Socialisté, rok před tím obhájci většinového systému (výrazné většinové složky), totiž získali ve většinové části voleb jeden jediný mandát, za všechny ostatní vděčili poměrné a kompenzační složce.

Volby 1994

Maďarským postkomunistům (socialistům) teprve roku 1994 plně vyšel jejich volebně-inženýrský záměr, který pět let před tím prosadili u kulatého stolu – podmínka, aby do druhého kola postoupili vždy minimálně tři kandidáti a pro získání mandátu stačila prostá většina. Komunisté tehdy počítali s tím, že opozice bude roztržštěná, a oni tak snáze získají mandáty [Benoit 2001; Bendit, Schiemann 2001; Schiemann 2003]. A skutečně, ale až roku 1994, se volby ve velké části jednomandátových obvodů odehrávaly podle následujícího vzorce: ve finále proti sobě stanul vždy kandidát MSZP, SZDSZ a jako třetí někdo z konzervativního trojlístku MDF, FKGP či KDNP. A relativní většinu nakonec nejčastěji získal právě kandidát socialistů. K tomu mu však napomohla i tehdy platná tripolární struktura maďarského stranického spektra [Fowler 2004: 99; Kiss 2003: 750; Szelenyi, Szelenyi, Poster 1996: 467], které bylo takřka rovnoměrně rozděleno na socialistický, liberální a národně-konzervativní tábor. Toto uspořádání se změnilo na bipolární až po přesunu liberálního FIDESZ směrem k národnímu konzervatismu a po připojení oslabeného liberálního proudu v podobě Svazu svobodných demokratů k socialistům.

Triumfující postkomunisté-socialisté přesto nesestavili jednobarevnou vládu, ale uzavřeli vládní koalici se Svazem svobodných demokratů, tedy s liberální stranou tvořenou paradoxně převážně bývalými disidenty. Dobrých důvodů existovalo hned několik: snaha o uklidnění zahraniční i domácí veřejnosti, obávající se důsledků nástupu – byť transformovaných – komunistů k moci, jistá programová shoda a též potřeba dosáhnout kvalifikované většiny, podle maďarské ústavy nutné ke schválení některých zákonů, pro něž jinde stačí většina nadpoloviční.

TABM02: Volby 1994

Strana	A	B	C	D	E	F	G=F-A
MSZP	32,99	149	53	7	209	54,15	21,16
SZDSZ	19,74	17	28	25	70	18,14	-1,60
MDF	11,74	4	18	15	37	9,59	-2,15
FKGP	8,82	1	14	11	26	6,74	-2,08
KDNP	7,03	3	5	14	22	5,70	-1,33
FIDESZ	7,02	0	7	13	20	5,18	-1,84
Agrární svaz	-	1	-	-	1	-	-
Společní kandidáti	-	1	-	-	1	-	-
Celkem*	87,34	176	125	85	386	100	12,16

Legenda k tabulce viz TABM01: Volby 1990

Z tabulky opět vyplývá rozhodující role většinové části pro konečný volební úspěch – převážně díky ní socialisté z 33 % v poměrné části vystoupali až k 54 % mandátů v parlamentu. MSZP získala ve většinové části 85 % všech mandátů, které zde byly k dispozici. A takřka tři čtvrtiny veškerých socialisty získaných mandátů pochází právě z většinové části volebního systému. Menší strany, zejména „sedmiprocentní“ KDNP a FIDESZ, těžily mandáty hlavně z kompenzační složky.

Volby 1998

Za další čtyři roky pak ve volbách uspěl Svaz mladých demokratů, FIDESZ. Původně liberální FIDESZ ve volbách 1990 a 1994 získal 9 a 7 % hlasů, nakonec však nabral kurs směrem ke konzervativní části spektra, kde uvolnilo prostor rozkládající se Maďarské demokratické fórum (MDF). Někdejší studenti ze Svazu mladých demokratů nabyli po tomto manévru na preferencích, a k původnímu názvu svého subjektu připojili dovětek Maďarská občanská strana. Ale MDF z maďarské politické scény úplně nezmizelo. Z kdysi dominantní formace první demokratické vládní koalice se však stala strana malá, která zprvu (ve volbách 1998 a 2002) vystupovala coby koaliční partner nyní dominantního FIDESZu.

TABM03: Volby 1998

Strana	A	B	C	D	E	F	G=F-A
FIDESZ	29,48	90	48	10	148	38,34	8,86
MSZP	32,92	54	50	30	134	34,72	1,80
FKGP	13,15	12	22	14	48	12,44	-0,71
SZDSZ	7,57	2	5	17	24	6,22	-1,35
MDF	(2,80)	17	0	0	17	4,40	1,60
MIÉP	5,47	0	3	11	14	3,63	-1,84
Nez.	-	1	-	-	1	0,26	-
Celkem*	88,59	176	128	82	386	100,00	8,36

Legenda k tabulce viz TABM01: Volby 1990

Ve volbách roku 1998 (10. a 24. května) získal FIDESZ v poměrné části 29,5 % hlasů, kdežto socialisté 33 %. Rozhodnout muselo druhé kolo většinové části. Vítězná, tedy vládní koalice nevznikala lehce. FIDESZ a MDF spolupracovaly (ve většinové části) od počátku voleb a nakonec dohromady získaly 165 křesel, tedy 43 % parlamentních míst. Klíčem k úspěchu se mohl stát pakt mezi koalicí FIDESZ-MDF a Nezávislou maloroľnickou stranou (FKGP), jež se těšila celostátní podpoře 13 % voličů. Mladí demokraté (FIDESZ) však dlouho lavírovali – především v obavě o vlastní image, neboť spolupráce s maloroľnickými populisty jim mohla v očích voličů snadno uškodit. Nabídky FKGP proto veřejně odmítali. K uzavření otevřené dohody nakonec nedošlo a následovalo pouze jednostranné odstupování kandidátů FIDESZ v těch obvodech, kde byl maloroľnický kandidát lépe postavený, a naopak. Předák maloroľníků József Torgyán vyzval k odstoupení vlastních kandidátů až 48 hodin před zahájením druhého kola. Závaznou dohodu o vzájemné podpoře sice uzavřeli socialisté se svobodnými demokraty, avšak netýkala se všech volebních obvodů. Nakonec byl úspěšnější pravicový blok: po druhém kole disponovala sestava FIDESZ-MDF-FKGP 213 křesly (55 % míst), zatímco koalice socialistů a svobodných demokratů pouze 158 poslanci (41 % míst). O vládě tedy rozhodlo druhé kolo, v němž FIDESZ dokázal účinnou – třeba explicitní smlouvou nepodloženou – spoluprací s maloroľníky zvrátit původní náskok socialistů, jimž

nakonec nepomohla ani volební kooperace se Svazem svobodných demokratů. Pravicový blok se sice zformoval „na poslední chvíli“ [Racz 2000: 336], ale byl úspěšnější.

Právě ve volbách 1998, tedy při třetí aplikaci maďarského komplexu volebních pravidel, promluvilo poprvé významně do hry vzájemné odstupování kandidátů spřízněných stran – právě ono volby rozhodlo, právě ono rozhodlo o tom, kdo obsadí vládní křesla a kdo usedne v opozičních lavicích. Vláda Viktora Orbána vydržela po celé volební období, nehledě na někdy dosti obtížné koaliční soužití a rozkol v maloroľnické straně, který v létě 2001 vyústil v její faktický rozpad.

Volby 2002

Před parlamentními volbami v roce 2002 (7. a 21. dubna) vedl v průzkumech voličských preferencí FIDESZ, a analytici tak předvíдали jeho triumf. Poprvé v krátkých dějinách maďarské postkomunistické demokracie měla vládní strana obhájit své postavení. Jenže první fáze voleb skončila překvapivým vedením socialistů (42 % hlasů ku 41 % pro FIDESZ), kteří navíc mohli pro druhé kolo počítat s relevantním koaličním partnerem. Byť Svobodní demokraté ztratili na preferencích zejména ve srovnání s roky 1990 a 1994 (21,3 % a 19,74 %), ale i s rokem 1998 (7,57 %), stále se těšili zhruba pětiprocentní podpoře (5,57 % hlasů).

Po prvním kole se volební klání již zcela přeměnilo do podoby vyhroceného souboje dvou hlavních bloků – vládního pravicového FIDESZ-MDF a opozičního, tvořeného MSZP a SZDSZ. Spolupráce socialistů a svobodných demokratů se projevila i v odstupování kandidátů. „MSZP stáhla své kandidáty v šesti obvodech, ve kterých kandidát SZDSZ překročil 15% hranici, výměnou za to získala odstoupení všech kandidátů SZDSZ s výjimkou jediného. (...) MSZP mohla také počítat minimálně s částí voličů MP (netransformovaná komunistická strana, *Munkáspárt*), která stáhla všechny své kandidáty.“ [Šedo 2002] Zejména Svobodní demokraté pak mohli spoléhat na poměrně vysoký příspěvek z kompenzační složky, kam se převáděly ztracené hlasy, tzn. i ty pro jejich odstoupivší kandidáty. (Těch bylo celkem 77.) Z celkem 20ti mandátů pro SZDSZ jich 13 putovalo právě z ní. A byl-li nakonec poměr mezi oběma bloky 198:188 mandátů ve prospěch bloku socialisticko-liberálního, je zřejmé, že právě kompenzační složka rozhodla – oněch 13 mandátů pro svobodné demokraty bylo klíčových.

TABM04: volby 2002

Strana	A	B	C	D	E	F	G=F-A
MSZP	42,05	78	69	31	178	46,11	4,06
FIDESZ-MDF	41,07	95	67	26	188	48,70	7,63
SZDSZ	5,57	2	4	13	19	**5,20	-0,37
Společní kandidáti	-	*1	-	-	*1	**	-
Celkem***	88,69	176	140	70	386	100	11,32

*spol. kandidát SZDSZ a MSZP ** připočítán k SZDSZ; ***ve sloupci A součet pro strany, které překonaly uzavírací klauzuli

Legenda k tabulce viz TABM01: Volby 1990

Vládní tábor vsadil v roce 2002 na maximální mobilizaci voličstva, zejména právě před druhým kolem [Batory 2002]. Přes problematické postavení strany MIÉP Istvána Csurky, strany extremistické, s antisemitskými prvky v programu, nakonec sám Csurka na velkém budapešťském mítinku pořádaném vládním táborem vyzval své voliče ke hlasování pro vládní kandidáty [Šedo 2002]. Nicméně právě osud strany MIÉP mnohé napovídá o zákonitostech maďarského volebního systému. MIÉP totiž získala pouze 4,37 % hlasů v poměrné části, a nepřekročila tedy pětiprocentní klauzuli, čímž ztratila nárok nejen na získání mandátů z poměrné části, ale i z celostátní kompenzační listiny. Pokud by MIÉP laťku překonala, rozdělení mandátů by bylo odlišné, a volby také mohly skončit patem.

Z tabulky je patrné, že intenzivní, silně konfrontační souboj dvou hlavních bloků ještě snížil disproporce. Socialisté získali 4% bonus pokud jde o poměr mandátů oproti poměru hlasů, FIDESZ bonus ve výši 7,63 %. FIDESZ doplatil na neexistenci koaličního partnera a pravděpodobně i na přílišný posun od středu doprava. MIÉP byla coby strana extremistická partnerem problematickým, neboť otevřená aliance s ní mohla FIDESZ takřkajíc vyřadit z dobré společnosti. Nacionalisticky laděná předvolební rétorika FIDESZ navíc stejně „odsála“ MIÉP část voličů, a i proto Csurkova strana nepřekonala pětiprocentní laťku. „Rétorika FIDESZ byla příliš blízko rétorice pravicového extremismu, a to znejistělo voliče pravého středu.“ [Lengyel 2003: 88]

Maloroľnická strana (FKGP), volební a i vládní koaliční partner FIDESZ v období 1998-2002, se propadla do bezvýznamnosti (ve volbách 2002 pouze mizivých 0,75 % hlasů). Zčásti za to mohl opět Viktor Orbán, neboť na národní a křesťanské hodnoty orientovaná kampaň jeho strany „přebrala“ voliče i maloroľníkům, zčásti byl na vině samotný leader FKGP Torgyán, jehož působení ve funkci ministra zemědělství Orbánovy vlády bylo natolik skandální, že Torgyán přišel o veškerou popularitu – a s ním i jeho uskupení. Podle maďarského politologa László Lengyela tak „na pravé straně odpadla ona malá strana, jejíž hlasy by se byly mohly připojit k hlasům velké strany“ [Lengyel 2003: 88]. FIDESZ tedy získával hlasy spíše na úkor koaličních partnerů, nikoliv socialistů.

Každopádně pak lze z příkladu role FKGP ve volbách 1998 a z role SZDSZ ve volbách 2002 odvodit jakési předběžné pravidlo úspěchu ve hře o moc hrané podle maďarských pravidel. Je jím spolupráce velké strany (30-45 % hlasů) s menším koaličním partnerem ve většinové části voleb, avšak s takovým, který dokáže překonat pětiprocentní laťku, a přispět tak na celkové koaliční konto nejen odstupováním svých kandidátů, ale i mandáty z poměrné a kompenzační části. „Velké strany musejí mít široký, mobilní základ a systém spojenců, přesto ale obě velké strany potřebují k dosažení volebního vítězství a vytvoření vlády malé strany.“ [Lengyel 2003: 89]

Volby 2006

Maďarské parlamentní volby z roku 2006 představují výmluvnou ukázkou toho, že k vítězství ve volebním klání je nutné ctít logiku platných pravidel hry. Zatímco socialisté dokázali těsně spolupracovat se Svazem svobodných demokratů, pravici sužovaly v daleko větší míře vnitřní spory. FIDESZ Viktora Orbána, který se po čtyřech letech v opozici pokoušel o návrat k moci, musel soupeřit i s pravicovým Maďarským demokratickým fórem (MDF) vedeným Ibolyou Dávidovou. Po roce 1990 tvořilo MDF dominantní sílu jak vládní koalice, tak pravicového konzervativního tábora, leč po roce 1998 tuto roli zaujal původně spíše liberální Orbánův FIDESZ. S ním sice MDF dokázalo (muselo) spolupracovat, ale po celou dobu se nechtělo smířit s rolí malého a poslušného přívěšku. FIDESZ vytýkalo, že ho utiskuje a hodlá pohltnout. (Vztah FIDESZ a MDF by se možná dal zhruba přirovnat ke vztahu ODS a ODA.) „FIDESZ svou politikou poškodil maďarskou pravici a my ukážeme voličům, jak se dělá skutečná konzervativní politika,“ prohlásila v průběhu voleb 2006 Dávidová [Vilček 2006].

TABM05: Volby 2006

Strana	A	B	C	D	E	F	G=F-A
MSZP	43,21	98	71	17	186	48,19	4,98
FIDESZ-KDNP	42,03	68	69	27	164	42,49	0,46
SZDSZ	6,50	3	4	11	18	4,66	-1,84
(MSZP + SZDSZ)	0	6	0	0	6	1,55	1,55
MDF	5,04	0	2	9	11	2,85	-2,19
Nez. kandidát	0	1	0	0	1	0,26	0,26
Celkem*	96,78	176	146	64	386	100,00	3,22

Legenda k tabulce viz TABM01: Volby 1990

Viktor Orbán sice dovedl obsadit pravou část spektra, avšak roku 2002 se mu to podařilo až příliš široce – ve druhém kole neměl s kým spolupracovat a volby prohrál. Roku 2006 se mu partner naskytl právě v podobě MDF, s nímž kandidoval společně v roce 2002. MDF však nyní kandidovalo samostatně a překvapivě těsně překonalo pětiprocentní laťku. Jenže předsedkyně MDF Ibolya Dávidová si postavila zásadní podmínku spolupráce: v případě vítězství této „aliance slona s trpaslíkem“ se Orbán nestane premiérem. Orbán, jenž navíc odešel poražen z televizní předvolební debaty s premiérem a leaderem socialistů Ferencem Gyurcsánym, na tuto podmínku dokonce kývl (ČTK 12. 4. 2006), leč i tak nakonec z aliance FIDESZ a MDF pro druhé kolo voleb nic nebylo, neboť vedení MDF ji odmítlo. Oficiální koordinace v podobě vzájemného odstupování kandidátů se nekonala (MDF získalo pouze 11 křesel v poměrné části a z kompenzační listiny, tedy jen 2,85 % mandátů v parlamentu), byť někteří kandidáti MDF odstoupili ve prospěch FIDESZ z vlastního rozhodnutí. Když navíc Viktor Orbán svým souhlasem s kompromisním kandidátem FIDESZ a MDF na post předsedy vlády přišel o auru jednoznačného premiérského kandidáta pravice, vítězství dosavadní vládní koalice již vlastně nestálo nic v cestě.

Maďarským premiérem tak zůstal Ferenc Gyurcsány, jehož koaliční vláda socialistů a svobodných demokratů se mohla po volbách opřít o pohodlnou většinu 210, tedy 54,4 % křesel v parlamentu. Poprvé v historii maďarské demokracie po roce 1989 vládní strana obhájila ve volbách mandát k vládnutí.

Turbulence a krize systému po volbách 2006

Krátce po vítězství v parlamentních volbách 2006 Ferenc Gyurcsány na uzavřeném zasedání socialistické strany pronesl slova, která však nikdy neměla proniknout na veřejnost. Od jeho nástupu do úřadu premiéra v roce 2004 se údajně jeho vláda, pokud jde o výdaje, pohybovala výrazně nad možnostmi země. Veřejnosti však pravý stav věcí zatajovala - a takto se prý vláda prohalala až k volbám. „Podělali jsme to. Ne trochu, ale pořádně. ... Lhali jsme ráno, večer i v noci.“ [Morvay 2006b; Széky 2007] Poslední slova z citátu mají v maďarském kontextu obzvlášť symbolický význam, neboť za revoluce v roce 1956 se rozhlas posluchačům právě takto přiznal, že do té doby šířil jenom komunistické lži [Morvay 2006b].

Gyurcsány, před rokem 1989 zastávající vedoucí posty v režimním svazu mládeže, si vzal za ženu vnučku vysoce postaveného komunistického funkcionáře. Získal tak „sociální kapitál“ v podobě kontaktů v rámci maďarské nomenklatury, který po pádu komunismu zúročil v podnikání a stal se jedním z nejbohatších Maďarů. Až pak se začal angažovat v politice [Széky 2007; Zlámalová, Ehl 2007]. Nicméně, ač stojí v čele socialistické strany, v politice se často chová spíše dle výše svého majetku – jako „exponent velkoburžoazie“, jemuž vadí vysoké daně, vysoké sociální výdaje, neefektivní hospodářství. A právě odtud se odvíjí i převládající interpretace jeho podivného výlevu upřímnosti: údajně měl za cíl vyděsit stranické „barony“ a přimět je k souhlasu s „neoliberální“ politikou bolestivých úsporných opatření [Morvay 2006b; Széky 2008].

Následoval však únik nahrávky na veřejnost. Oslavy padesátého výročí maďarské revoluce z roku 1956 se tak proměnily v pouliční bouře vedené snahou svrhnout Gyurcsányho vládu. Ta sice lavinu nepokojů ustála, nicméně opoziční leader Viktor Orbán, jenž po druhé volební porážce v řadě musel vážně zvažovat odchod z politické scény, vycítil šanci a rozhodl se jít vládě nesmlouvavě „po krku“. A když Gyurcsány prosadil zavedení školného a poplatků ve zdravotnictví, Orbán neváhal a inicioval nakonec referendum, jímž hodlal školné a poplatky zastavit. Ostatně, školné, které zavedli socialisté (přesněji řečeno koalice socialistů a liberálů) během své vlády v letech 1994 – 1998, Orbán po nástupu k moci po vítězství ve volbách 1998 již jednou zrušil.

Procedura vyhlášení a pořádání lidového hlasování dospěla do finále na jaře 2008, kdy (konkrétně 9. března) mohli Maďaři vyjádřit své mínění u volebních urn. Referenda se

zúčastnilo něco málo přes 50 % voličů a přes 80 % z nich vystavilo poplatkům i školnému stop. Orbán slavil úspěch, leč vládu se mu touto cestou svrhnout nepodařilo.

Po prohraném referendu ale musela Gyurcsányho vláda poplatky zrušit. Post ministryně zdravotnictví zastávala Ágnes Horváthová ze Svazu svobodných demokratů, kterou však Gyurcsány odvolal. Svobodní demokraté ale namítli, že neví, proč by měla odcházet ministryně, jež odvedla „skvělou práci“ při plnění vládního programu, a opustili vládní koalici. Gyurcsányho vláda tak od jara 2008 byla kabinetem menšinovým, který musel pro vládní předlohy vyjednávat podporu v parlamentu. Tu mu Svobodní demokraté přislíbili, ale pro opatření znamenající pokračování v reformách [Palata 2008: 9].

Zdá se tedy, že hlavní konfliktní linií maďarské politiky je v posledních letech spor o zavedení bolestných, ale nutných reforem, nutných již jen vzhledem k obrovskému zadlužení maďarské státní pokladny. Tento kurs poněkud paradoxně hájili socialisté premiéra Ference Gyurcsánye, tedy transformovaní komunisté. Oponoval mu národně-konzervativní FIDESZ, nicméně je až příliš patrné, že primární motivací zde byla snaha leadera strany maximalizovat výši stranické podpory pomocí sociálního populismu. Konzervativní hodnoty hrály druhořadou roli, sloužily spíše jako zástěrka pro sociální populismus, nikoliv jako primární zdroj formování programových koncepcí i strategických postupů. Sociální aspekt politiky FIDESZ má samozřejmě své opodstatnění i ve složení elektorátu. FIDESZ těží hodně hlasů na venkově, což též, podobně jakou u KDU-ČSL v České republice, zčásti vysvětluje odmítavý vztah obou stran k poplatkům u lékařů. Pro významnou část elektorátu FIDESZ i KDU-ČSL mohou totiž znamenat nejen psychologický, ale i ekonomický problém. Nicméně tento aspekt myslím plně nevysvětluje někdy až agresivní styl i rétoriku strany – za ní stály především politické ambice leadera Viktora Orbána.

Shrnutí působení maďarského volebního systému v období 1990-2006

Od roku 1990 do roku 2006 proběhly v Maďarsku patery parlamentní volby, všechny řádné, ze všech vzešla většinová koaliční vláda⁷. Přes různé rozdíly, spory, ba i vážné krize se vítězná volební sestava dosud vždy udržela u moci po celé volební období.⁸ Zejména

⁷ Od jara 2008 však Gyurcsányho vláda byla menšinovým kabinetem.

⁸ K čemuž však přispěl i princip konstruktivního vyslovení nedůvěry vládě, obsažený v maďarské ústavě. Poté, co premiér Gyurcsány oznámil 21. 3. 2009 rezignaci, není jasné, jaký bude další vývoj.

v devadesátých letech poskytovala většinová složka vítězné straně podstatný nadproporční bonus pokud jde o počet mandátů, postupem času pak napomohla k vyprofilování stranické soustavy do dvou hlavních bloků.

V roce 1990 zformovaly vládní koalici tři strany, roku 1994 dvě, roku 1998 tři a v letech 2002 a 2006 opět dvě. Nicméně s výjimkou roku 1994 vládní koalice vznikly na základě volební spolupráce, což patrně přispělo k jejich soudržnosti. Dvoukolový většinový systém s odstupováním kandidátů („francouzského“ typu) vyvolává tlak na stálost aliancí a zmenšuje pravděpodobnost náhlých přesunů stran k jinému bloku. A má též tu nespornou výhodu, že budoucí vládní koalici voliči nejprve potvrdí u volebních urn – nevzniká tedy na základě zákulisního vyjednávání poté, co se zavřou volební místnosti.

Klíčový podíl většinové složky přispěl k dvoublokovému (bipolárnímu) uspořádání maďarské stranické soustavy, k její koncentraci na blok socialistů a svobodných demokratů (liberálů) a na blok konzervativní pravice, i když o bipartismu hovořit nelze. Významně se tak projevil psychologický aspekt působení volebních pravidel, zejména vědomí rozhodujícího podílu většinové složky na celkovém výsledku – a to jak u politiků, tak u voličů. Tyto skutečnosti vyjadřují též údaje, uvedené v následující tabulce.

TABM06: Některé souhrnné charakteristiky působení maďarského volebního systému v období 1990 – 2006

Rok voleb	1990	1994	1998	2002	2006
Součet hlasů pro první dvě strany (v pom. části voleb)	46,12 %	52,73 %	62,40 %	83,12 %*	85,24 %
Součet podílů mandátů pro první dvě strany	66,32 %	72,29 %	73,06 %	94,81 %*	90,68 %
Součet „nadproporce“ pro první dvě strany	20,20 %	19,56 %	10,66 %	11,69 %	5,44 %
Počet jednomandátových obvodů, v nichž se konalo druhé kolo voleb	171	176	144	131	110

* V roce 2002 kandidovaly Fidesz a MDF společně, jako jedna kandidátka, v roce 2006 však odděleně.

Mohlo by se tedy zdát, že maďarský smíšený volební systém přispívá k výsledkům, které relativně úspěšně překlenují zásadní rozpor mezi dvěma základními požadavky kladenými na volební pravidla: aby z volebního klání vzešel reprezentativní parlament a z reprezentativního parlamentu poté akceschopná a konzistentní vláda.

Nicméně z výše uvedeného přehledu plyne dosti závažná námitka vůči tezi o jednolitě působení volebních pravidel, zejména v psychologickém smyslu, tedy ve smyslu volby strategií. Zatímco levicový (socialisticko-liberální) blok sestával dosud ze dvou stran, které spolu dokázaly spolupracovat, což jim ve volbách 2002 i 2006 přineslo nakonec většinu mandátů a tím i možnost zformovat vládní koalici, na pravici se prosadily odlišné strategie. Leader FIDESZ Viktor Orbán se pokoušel pohltit elektorát všech potenciálních menších koaličních partnerů, chtěl absolutně dominovat celé pravé části spektra. Tato strategie však nakonec notně přispěla k tomu, že se po volbách 2002 i 2006 ocitl v opozici. Je tedy patrné, že reakce na volební pravidla se může lišit, a že vztah mezi mechanickou a psychologickou složkou působení volebních pravidel může být mnohem různorodější a komplikovanější, než se obvykle soudí.

Sporné je také to, zda současná podoba maďarské stranické soustavy odpovídá nějakému přirozenému štěpení. Nebyla „přirozenějším“ vyjádřením maďarských konfliktních linií tripolární struktura, tedy dělení na tábor liberální, konzervativní a socialistický, platná v první polovině devadesátých let minulého století? Nabízí se spíše teze, že současná podoba maďarské stranické soustavy i ostrý bipolární konflikt mezi dvěma hlavními politickými bloky jsou sice zčásti produktem reálně existujících konfliktních linií (liberálně-univerzalistický přístup versus národně-konzervativní⁹), ale, a to hlavně, též důsledkem „subjektivně vybrané“ volební strategie. A že jde tedy o skutečnost do jisté míry „subjektivní“ či „umělou“ nebo „vyfabrikovanou“ volebním systémem a volebním marketinkem.

Ostatně, snaha Gyurcsányho vlády o prosazení bolestných reforem vyplývala jednak ze stavu maďarské státní pokladny, jednak ze skutečnosti, že socialistická strana musí z části hájit též zájmy podnikatelské vrstvy vzešlé z někdejší nomenklatury. Že je tedy stranou do jisté míry „schizofrenní“ – programově a volebním apelem spíše levicovou, z hlediska zájmů, které musí hájit, však jak levicovou, tak pravicovou (tj. „nomenklaturně-buržoazní“). A nadto

⁹ Nebo, jinak vyjádřeno: „Dávný a všeobjímající spor mezi urbánním (liberálním) a lidovým (národně-konzervativním) směrem, nakolik se má modernizace maďarské společnosti opírat o přebírání západních vzorů, nebo se naopak držet domácích tradic a hodnot“ [Morvay 2000a: 15].

je – spolu se Svobodnými demokraty – obhájkyní politického sekularismu. Naproti tomu konzervativní FIDESZ je ve svém hospodářském programu notně etatistický, což plyne z jeho sebedefinice jakožto strany hájící zájmy maďarského národa, přičemž hlavní strukturou hájící maďarské zájmy má být pochopitelně maďarský stát. Populismus Viktora Orbána pak nevyplývá jen z jeho opoziční role, ale též ze skutečnosti, že konzervativní hodnoty jsou blízké chudším vrstvám žijícím na venkově.

Zformátování maďarské politické scény do podoby dosti polarizovaného dvoublokového uspořádání, k němuž volební systém notně přispěl, je tedy, vzhledem k pestrosti konfliktních linií, přece jen příliš zjednodušující, a tedy s jistým deformačním účinkem, jenž by se dal popsat i jako poněkud násilné slítí několika konfliktních linií a identit dohromady s následným utvrzováním této slitiny pomocí stranické identifikace podporované permanentní politickou kampaní.

Schopnost maďarského volebního systému napomoci k vytvoření (relativně) stabilní vlády je tak sice evidentní a hodná pozornosti, neměla by však být přeceňována, neboť se zdá, že volební systém napomáhá též k poněkud násilné a deformující bipolaritě, jež v poslední době počíná ohrožovat samotnou vládní stabilitu¹⁰.

POUŽITÉ ZKRATKY:

FIDESZ-MPP – Svaz mladých demokratů-Maďarská občanská strana

FKGP – Nezávislá maloroľnická strana

KDNP – Křesťanskodemokratická strana lidová

MDF – Maďarské demokratické fórum

MIÉP – Strana maďarské pravdy a života

MP – Dělnická strana

MSZDP – Maďarská sociálnědemokratická strana

MSZMP – Maďarská socialistická dělnická strana

MSZP – Maďarská socialistická strana

SZDSZ – Svaz svobodných demokratů

¹⁰ Což se začalo projevovat záhy po volbách 2006, nikoliv až v důsledku dopadů hospodářské krize.

LITERATURA:

- ADAIR, B. L. (2002). Democratization and Regime Transformation in Hungary. *Problems of Post-Communism*. Vol. 49, no. 2, s. 52-61. ISSN 1075-8216.
- ÁGH, A. (2001). Early Consolidation and Performance Crisis: The Majoritarian-Consensus Democracy Debate in Hungary. *West European Politics*. Vol. 24, no. 3, s. 89-112. ISSN 0140-2382.
- BÁRÁNY, Z. (1995). The Return of the Left in East-Central Europe. *Problems of Post-Communism*. Vol. 42, no 1., s. 41-45. ISSN 1075-8216.
- BÁRÁNY, Z.; KASIMÍR, M. (1994). Maďarsko po volbách. O některých příčinách změn na parlamentní scéně se zřetelem na vliv volebního systému. *Mezinárodní vztahy*. Roč. 29, č. 3, s. 64-72. ISSN 0323-1844.
- BATORY, A. (2002). Europe and the Hungarian Parliamentary Elections of April 2002. RIIA/OERN Election Briefing Paper No. 1, The Royal Institute of International Affairs, London. [Online]. [Cit. 2009-03-10]. Dostupný z [www <http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/paper1hungary.pdf>](http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/paper1hungary.pdf).
- BENDA, L. (1998). Systém politických stran v Maďarské republice. *Politologický časopis*. Roč. 5, č. 4, s. 366-391. ISSN 1211-3247.
- BENDA, L. (2002). Republika Maďarsko. In FIALA, P.; HOLZER, J.; STRMISKA, M. a kol. *Politické strany ve střední a východní Evropě: ideově-politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Mezinárodní politologický ústav, 2002, s. 223-248. ISBN 80-210-3036-4.
- BENDA, L. (2003). Stranický systém Maďarska. In FIALA, P.; HERBUT, R. a kol. *Středoevropské systémy politických stran. Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003, s. 55-104. ISBN 80-210-3091-7.

- BENOIT, K. (2001). Two Step Forward, One Steps Back: Electoral Coordination in the Hungarian Elections of 1998. Trinity College manuscript [online]. [Cit. 2009-03-10]. Dostupný z www <<http://www.kenbenoit.net/pdfs/twostepsPP.pdf>>.
- BENOIT, K.; SCHIEMANN, J. W. (2001). Institutional Choice in New Democracies. Bargaining over Hungary's 1989 Electoral Law. *Journal of Theoretical Politics*. Vol. 13, no. 2, s. 153-182. ISSN 0951-6298.
- BRUSZT, L.; HORVATH, G. K. (1990). 1989: The Negotiated Revolution in Hungary. *Social Research*. Vol. 57, no. 2, s. 365-388. ISSN 0037-783X.
- BRUSZT, L.; STARK, D. (1991). Remaking the Political Field in Hungary: From the Politics of Confrontation to the Politics of Competition. *Journal of International Affairs*. Vol. 45, no. 1, s. 201-245. ISSN 0022-197X.
- EVANS, G.; WHITEFIELD, S. (1995). Social and Ideological Cleavage Formation in Post-Communist Hungary. *Europe-Asia Studies*, Vol. 47, no. 7, s. 1177-1204. ISSN 0966-8136.
- FOWLER, B. (2004). Concentrated Orange: Fidesz and the Remaking of the Hungarian Centre-Right, 1994–2002. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. Vol. 20, no. 3, s. 80-114. ISSN 1352-3279.
- HIBBING, J. R.; PATTERSON, S. C. (1992): A Democratic Legislature in the Making. The Historic Hungarian Elections of 1990. *Comparative Political Studies*. Vol. 24, no. 4, s. 430-454. ISSN: 0010-4140.
- IRMANOVÁ, E. (1998). *Kádárismus: vznik a pád jedné iluze*. Praha: Karolinum, 1998. 194 s. ISBN 80-7184-436-5.
- KITSCHOLT, H. (1995). Formation of Party Cleavages in Post-communist Democracies, Theoretical Propositions. *Party Politics*, Vol. 1, no. 4, s. 447-472. ISSN 1354-0688.
- KISS, C. (2003). From Liberalism to Conservatism: The Federation of Young Democrats in Post-Communist Hungary. *East European Politics and Societies*. Vol. 16, no. 3, s. 739-763. ISSN 0888-3254.

- KOVACS, A. (1996). Did the losers really win? An analysis of electoral behavior in Hungary in 1994. *Social Research*. Vol. 63, no. 2, s. 511-531. ISSN 0037-783X.
- KUKORELLI, I. (1991). The Birth, Testing and Results of the 1989 Hungarian Electoral Law. *Soviet Studies*. Vol. 43, no. 1, s. 137-157. ISSN 0038-5859.
- LENGYEL, L. (2003). Maďarsko na prahu Evropy. *Střední Evropa*. Roč. 19, č. 117, s. 86-96. ISSN 0862-091X.
- MARKOWSKI, R.; TÓKA, G. (1995). Zwrot na lewo w Polsce i na Węgrzech pięć lat po upadku komunizmu. In GEBETHNER, S. (ed.). *Wybory parlamentarne 1991 i 1993 a polska scena polityczna*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Wydawnictwo Sejmowe, 1995, s. 193-218. ISBN: 83-7059-193-0.
- MASSICOTTE, L.; BLAIS, A. (1999). Mixed electoral systems: a conceptual and empirical survey. *Electoral Studies*. Vol. 18, no. 3, s. 341-366. ISSN 0261-3794.
- MLEJNEK, J. (2004). Maďarský smíšený volební systém – inspirace pro Českou republiku? In: NOVÁK, M.; LEBEDA, T. a kol. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá voda u Pelhřimova: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 122-161. ISBN 80-86473-88-0.
- MLEJNEK, J. (2006). Hra o vládu na maďarský způsob. *Revue Politika*. Roč. 4, č. 6-7, s. 14-16. ISSN 1214-0899.
- MLEJNEK, J. (2009). Pravicoví levičáci v hluboké krizi. Maďarská politika na rozcestí. *Revue Politika* [online]. Roč. 7 [cit. 2009-03-10]. Dostupný z [www <http://www.revuepolitika.cz/clanky/45/pravicovi-levicaci-v-hluboce-krizi>](http://www.revuepolitika.cz/clanky/45/pravicovi-levicaci-v-hluboce-krizi). ISSN 1214-0899
- MONTGOMERY, K. A. (1999). Electoral Effects on Party Behavior and Development. Evidence from the Hungarian National Assembly. *Party Politics*. Vol. 5, no. 4, s. 507-523. ISSN 1354-0688.
- MORVAY, P. (2000a). Dlouhá pouť stárnoucích mládežníků. *Respekt*. 9. 10. 2000, s. 15.

- MORVAY, P. (2000b). Noční měra pravice. *Respekt*. 9. 5. 2000., s. 16.
- MORVAY, P. (2001). Strana jednoho rolníka. *Respekt*. 19. 2. 2001. s. 15.
- MORVAY, P. (2006a). Končí viktoriánská éra Maďarska? *Lidové noviny*. 25. 4. 2006, s. 9.
- MORVAY, P. (2006b). Gyurcsány proti davu. *Respekt*. 25. 9. 2006, s. 10.
- MORVAY, P. (2007). Čí je srdce Maďarska. *Respekt*. 26. 3. 2007, s. 11.
- NOVÁK, M. (1997). *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 275 s. ISBN 80-85850-22-2.
- PALATA, L. (2008). Konec reformem v Maďarsku. *Lidové noviny*. 2. 4. 2008, s. 9.
- RACZ, B. (1991). Political Pluralisation in Hungary: the 1990 Elections. *Soviet Studies*, Vol. 43, no. 1., s. 107-137. ISSN 0038-5859.
- RACZ, B. (1993). The Socialist-Left Opposition in Post-Communist Hungary. *Europe-Asia Studies*. Vol. 45, no. 4, s. 647-671. ISSN 0966-8136.
- RACZ, B. (2000). The Hungarian Socialists in Opposition: Stagnation or Renaissance. *Europe-Asia Studies*. Vol. 52, no. 2, s. 319-347. ISSN 0966-8136.
- RACZ, B. (2003). Regional Voting Trends in Hungarian National Elections 1985-2002. *East European Quarterly*. Vol. 37, no. 4, s. 439-459. ISSN 0012-8449.
- RACZ, B.; KUKORELLI, I. (1995). The ‚Second Generation‘ Post-Communist Elections in Hungary in 1994. *Europe-Asia Studies*. Vol. 47, no. 2, s. 251-280. ISSN 0966-8136.
- SARTORI, G. (2001). *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*, Praha: Slon, 2001. 238 s. ISBN 80-85850-94-X.
- SHUGART, M. S.; WATTENBERG, M. P. (2003a). Introduction: The Electoral Reform of the Twenty-First Century? In SHUGART, M. S.; WATTENBERG, M. P. (eds.). *Mixed-Member Electoral Systems – The Best of Both Worlds?*, Oxford University Press, s. 1-6. ISBN 0-19-925768-X.

- SHUGART, M. S.; WATTENBERG, M. P. (2003b). Mixed-Member Electoral Systems: A Definition and Typology. In SHUGART, M. S.; WATTENBERG, M. P. (eds.). *Mixed-Member Electoral Systems – The Best of Both Worlds?*, Oxford University Press, s. 9-24. ISBN 0-19-925768-X.
- SHUGART, M. S.; WATTENBERG, M. P. (2003c). Conclusion: Are Mixed-Member Systems the Best of Both Worlds? In SHUGART, M. S.; WATTENBERG, M. P. (eds.). *Mixed-Member Electoral Systems – The Best of Both Worlds?*, Oxford University Press, s. 571-596. ISBN 0-19-925768-X.
- SCHIEMANN, J. W. (2003). Hedging Against Uncertainty: Regime Change and the Origins of Hungary's Mixed-Member System. In SHUGART, M. S.; WATTENBERG, M. P. (eds.). *Mixed-Member Electoral Systems – The Best of Both Worlds?*, Oxford University Press, s. 231-254. ISBN 0-19-925768-X.
- SZCZEPANIAK, M.; ZYBOROWICZ, S. (1995). *Przebudowa ustroju politycznego na Węgrzech i w Czechosłowacji*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. ISBN 83-902133-3-8.
- SZELENYI, S.; SZELENYI, I.; POSTER, W. R. (1996). Interests and symbols in post-communist political culture: The case of Hungary. *American Sociological Review*. Vol. 61, no. 3, s. 466-477. ISSN 0003-1224.
- SZÉKY, J. (2007). Horší než pat. *Respekt*. 30. 7. 2007, s. 28.
- SZÉKY, J. (2008). A všechno bude zadarmo. *Respekt*. 25. 3. 2008, s. 33.
- SZIKINGER, I. (2001). Hungary's Pliable Constitution. In ZIELONKA, J. (ed.). *Democratic Consolidation in Eastern Europe. Volume I. Institutional Engineering*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2001, s. 406-430. ISBN 978-0-19-924408-9.
- ŠAFARŇKOVÁ, K. (2002). Maďaři proti osudu. *Respekt*. 25. 3. 2002., s. 13.

ŠARADÍN, P.; BRADOVÁ, E. (eds.). (2007). *Visegrad Votes. Parliamentary Elections 2005 – 2006*. Olomouc: Palackého universita, 2007. 246 s. ISBN 978-80-244-1625-0.

ŠEDO, J. (2002). Parlamentní volby v Maďarsku 2002. *Středoevropské politické studie* [online]. Roč. 4, č. 4 [cit. 2009-03-10]. Dostupný z [www <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=25>](http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=25). ISSN 1212-7817.

VILČEK, I. (2006). Populární Dávidová sklízí body. *Právo*, 22. 4. 2006, s. 11.

ZIELONKA, J. (ed.). (2001). *Democratic Consolidation in Eastern Europe. Volume I. Institutional Engineering*. Oxford, New York: Oxford University Press. 512 s. ISBN 978-0-19-924408-9.

ZLÁMALOVÁ, L.; EHL, M. (2007). Maďarsko čeká na svého zachránce. *Hospodářské noviny*. 16. 3. 2007, s. 10.